

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Резнікова Ольга Олександрівна,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

ORCID: 0000-0003-4126-4304

У статті досліджені особливості формування моделей забезпечення національної стійкості на прикладі США, Великої Британії, Ізраїлю, Японії, Естонії. Визначено вплив на відповідні процеси історичних, географічних, безпекових, політичних, культурних, соціально-економічних та інших відмінностей формування й розвитку держав.

Встановлено принципово важливу роль розуміння концепту стійкості і особливостей його запровадження у різних сферах національної безпеки при розбудові механізмів національної стійкості. Окреслено відмінності запровадження концепту стійкості в економічній і політичній сферах. На підставі поєднання результатів теоретичних досліджень та практичного досвіду низки держав автором розроблено алгоритм дій, необхідних для визначення оптимальної для країни моделі забезпечення національної стійкості. Встановлено, що вибір моделі забезпечення національної стійкості та відповідних механізмів безпосередньо залежить від визначення ключових загроз національній безпеці. При цьому аналіз загроз має здійснюватись у розрізі низки зазначених автором критеріїв. Важливе значення також має встановлення цільових орієнтирів, на досягнення яких мають бути зорієнтовані механізми забезпечення національної стійкості. Виявлення «слабких місць» системи забезпечення національної безпеки у контексті протидії ключовим загрозам сприятиме чіткому розумінню характеру механізмів забезпечення національної стійкості, яких потребує країна. Встановлено, що сформована відповідним чином модель забезпечення національної стійкості не повинна бути статичною. Зважаючи на те, що загрози національній безпеці в сучасному світі мають складний динамічний характер, процес забезпечення національної стійкості також повинен періодично уточнюватися, а відповідна модель – поповнюватися новими механізмами.

Високу актуальність для України має питання розбудови національної стійкості як відповіді на дію гібридних загроз, які мають довготривалий, складний і руйнівний для багатьох сфер характер. З огляду на це у статті наголошено на доцільності інтенсифікації розвитку відповідної сфери знань з метою формування науково обґрунтованих рекомендацій для керівництва країни щодо шляхів розбудови національної стійкості.

Ключові слова: національна стійкість, національна безпека, загрози, суспільство, безпекове середовище.

Reznikova Olga

CONCEPTUAL APPROACHES TO CHOICE OF THE MODEL FOR BUILDING NATIONAL RESILIENCE

The peculiarities of the formation of models of ensuring national resilience are studied on the example of the USA, Great Britain, Israel, Japan and Estonia. The influence of historical, geographical, security, political, cultural, socio-economic and other differences in the building and development of states on the processes of choice of this model is determined.

The article argues a fundamentally important role of understanding the concept of resilience and the peculiarities of its implementation in various spheres of national security for developing national resilience mechanisms. The differences in the implementation of the concept of resilience in the economic and political spheres are determined. On the basis of a combination of theoretical research and practical experience of a number of states, the author elaborated the algorithm of actions required to choose best-performing national resilience model for the country. It is determined that the choice of the model for ensuring national resilience and related mechanisms depends on the key threats to national security. It is advisable to analyze the threats in the context of criteria specified by the author. Also it is important to establish the target benchmarks. Further mechanisms for ensuring national resilience should be oriented to achieve these target benchmarks. Detection of the weaknesses of the national security system in the context of counteracting the key threats facilitates a clearer understanding of the nature of the mechanisms for ensuring national resilience, which the country requires. The article argues that the model of ensuring national resilience, which was formed appropriately, should not be static. Taking into consideration that the threats to national security in the modern world are complex and dynamic, the process of ensuring national resilience should also be clarified periodically, and the corresponding model should be developed with new mechanisms.

A high priority for Ukraine is the issue of building national resilience as a response to hybrid threats, which have a long, complex and destructive nature for many spheres. Taking into account this, the article emphasizes that it is highly advisable to intensify the development of the relevant field of knowledge in order to formulate scientifically substantiated recommendations for the leadership of the country how to build national resilience.

Keywords: national resilience, national security, threats, society, security environment.

Постановка проблеми. Досвід різних країн у розбудові національної стійкості має певні особливості, зумовлені історичними, культурними, політичними, безпековими та іншими відмінностями. Ключові механізми формування та забезпечення державами національної стійкості можуть суттєво різнитись і задавати неоднакові контури відповідної національної моделі. Так само можуть відрізнятись і визначення поняття «національна стійкість», що залежить від основної сфери наукових досліджень певного автора, його походження, життєвого досвіду тощо.

Проте, незважаючи на широку різноманітність напрямів відповідних теоретичних досліджень і наявних практик у цій сфері, у них є спільні характерні риси, які дозволяють відносити певні процеси, взаємовідносини і їхні результати до національної стійкості. Також є підстави говорити про існування відповідної системи, відмінної від інших, зокрема системи національної безпеки [1; 2].

Формування національної стійкості набуло надзвичайно важливого значення в сучасних безпекових умовах, які характеризуються високим рівнем динамізму, турбулентності, невизначеності. Це потребує від національних урядів запровадження заходів, спрямованих на

підвищення надійності, адаптивності, готовності основних політичних інститутів та національних систем до дій, ефективності їх реагування на надзвичайні події, кризи, загрози різного походження та ін.

Для країн, які ставлять перед собою завдання щодо розбудови національної стійкості, важливо визначитися з відповідною моделлю і механізмами, що будуть закладені у її основу. Для цього необхідно розуміти принципи й алгоритм дій, які притаманні відповідному процесу. Отже, визначення концептуальних підходів до вибору моделі забезпечення національної стійкості нині є актуальним завданням, особливо для України, яка перебуває у надзвичайно складних безпекових умовах і відчуває на собі всі наслідки гібридної війни, розгорнутої РФ.

Аналіз наукових публікацій та досліджень. Наукові публікації та дослідження у сфері національної стійкості можна розподілити на дві основні групи.

По-перше, це теоретичні дослідження, які стосуються визначення ключових термінів і процесів у цій сфері [3; 4], визначення особливостей застосування концепту стійкості в різних

сферах [5; 6], застосування системного підходу до відповідного напрямку досліджень [7–10] тощо. Серед авторів найбільш відомих досліджень з питань теорії стійкості слід зазначити таких, як-от: Б. Бурбо, Дж. Джозеф, К. Зебровські, Б. Еванс, М. Д. Кавелті, М. Кауфманн, К. С. Крістенсен, Дж. Рейд, Д. Дж. Ренсел, К. Ф'єдер, Д. Чендлер та ін.

По-друге, це низка досліджень прикладного спрямування. У них висвітлюється, зокрема, досвід різних країн у розбудові національної стійкості [11; 12], особливості застосування тих чи тих механізмів її забезпечення, взаємодії різних суб'єктів відповідної системи (далі – суб'єкти) [13] тощо. Над цими питаннями, зокрема, працювали І. Вайсмель-Манор, Д. Канетті, Р. Клейн, Н. Коен, Р. Ніколлс, К. Рапарт, Ф. Томалла, Л. Франкар та інші науковці, про що й свідчать їхні публікації.

Аналіз зазначених наукових публікацій та досліджень засвідчує наявність спільних рис у забезпеченні національної стійкості, що дає змогу дійти висновку про існування певних принципів, критеріїв і алгоритму дій, які відрізняють цей процес від інших. Разом з тим, відмінність моделей забезпечення національної стійкості, які застосовуються в різних країнах, свідчить про вплив на цей процес певних національних особливостей. Це актуалізує питання поєднання результатів теоретичних і практичних досліджень з метою визначення концептуальних підходів до вибору моделі забезпечення національної стійкості та розробки на їхній основі рекомендацій для національних урядів.

Слід зазначити, що в Україні дослідження у цій сфері розпочалися не дуже давно і не є надто поширеними. Серед вітчизняних дослідників відповідної проблематики можемо назвати А. Бойко, Д. Дубова, В. Копчака, М. Самуся, О. Суходолою, О. Покальчука та ін. З урахуванням актуальності питання забезпечення національної стійкості України в контексті протидії гібридній агресії РФ розробка відповідних науково обґрунтованих рекомендацій має надзвичайно важливе значення.

Метою цієї статті є поєднання результатів теоретичних досліджень та практичного досвіду низки держав задля визначення концептуальних підходів до вибору моделі забезпечення національної стійкості.

Виклад основного матеріалу. Групою науковців із Ізраїлю та Канади проведено опитування серед студентів низки університетів Ізраїлю та США, під час якого було визначено розуміння респондентами поняття «національна стійкість», а також ключові, на думку учасників опитування, загрози для країни [12].

Вибір саме цих двох питань для опитування є цілком обґрунтованим, оскільки системи національної стійкості і національної безпеки є тісно пов'язаними між собою, а запровадження механізмів стійкості до визначених загроз підвищує ефективність протидії їм на всіх етапах (запобігання, мінімізація можливих негативних наслідків, реагування, ліквідація наслідків, відновлення).

Вибір країн також був не випадковим, оскільки вони мають багато спільного, зокрема, обидві є країнами західної демократії з населенням, що історично сформувалося з іммігрантів, розвинутою економікою та високими соціальними стандартами. Крім того, обидві країни довгий час потерпали від терористичної загрози.

Незважаючи на це, результати опитування виявили певні відмінності в оцінках респондентами як ключових загроз, так і в розумінні національної стійкості. Хоча за сумарною кількістю згадувань серед усіх респондентів тероризм зайняв перше місце в рейтингу загроз, проте рівень занепокоєння цією загрозою серед американців майже удвічі вищий, ніж в ізраїльтян. Автори дослідження пояснюють це кращою пристосованістю сил безпеки і оборони Ізраїлю та населення країни (відповідно й вищим рівнем довіри населення до сил безпеки і оборони) до протидії тероризму та існуванню в умовах постійно напружених відносин із деякими сусідніми державами. З такою ситуацією в Ізраїлі стикаються вже протягом тривалого періоду часу, але навчилися підтримувати досить високі стандарти життя і безпеки у своїй країні, у той час як США мають досить негативний досвід руйнівних терористичних атак, які відбулися 9 вересня 2001 р.

Інші відмінності у визначенні ключових для країн загроз полягали в тому, що для ізраїльтян більша частина небезпек походила із воєнної, геополітичної та соціально-економічної сфер. Помітне занепокоєння викликали також наявність значних соціальних розривів серед населення та внутрішньополітичних розбіжностей. Натомість американці більше занепокоєні загрозами, які походять від неефективного дер-

жавного управління, погіршення екології та здоров'я населення, збільшення числа інцидентів на транспорті. У географічному розрізі американці відчувають основні загрози від Китаю та Іраку, тоді як ізраїльтяни – від Ірану, Палестини та арабських держав.

Найменші розбіжності в оцінках респондентів з обох країн спостерігалися щодо таких загроз, як-от: економічна нестабільність (друге місце у рейтингу після тероризму), війна, погана освіта, політичні помилки.

За висновками дослідників [12], на розуміння людьми поняття «національна стійкість» впливає не лише індивідуальне відчуття основних загроз національній безпеці, а й низка політико-психологічних аспектів (зокрема, довіра до національних інститутів, патріотизм, оптимізм, суспільна згуртованість).

Таким чином, навіть за подібних базових умов на сприйняття загроз накладаються певні національні особливості – географічні, культурні, історичні, соціально-економічні та ін.

Отримані за результатами опитування відмінності у визначенні поняття «національна стійкість» американцями та ізраїльтянами виявилися незначними: узагальнена американська версія була більш абстрактною, а ізраїльська – більш деталізованою. При цьому сутність цього поняття в узагальненому вигляді була визначена як здатність нації успішно протистояти небезпекам (наприклад, тероризм, корупція, бідність та ін.), зберігаючи при цьому недоторканими суспільні цінності.

Погоджуючись у цілому із запропонованим підходом до визначення національної стійкості, слід зауважити, що він акцентує увагу на таких категоріях, як нація, загрози, суспільні цінності; дозволяє застосовувати комплексний підхід у частині протидії широкому спектру загроз; визначає окремі критерії процесу, зокрема збереження суспільних цінностей. Однак така характеристика національної стійкості, як «здатність успішно протистояти небезпекам», є занадто узагальненою і не розкриває притаманні стійкості риси. Передусім ідеться про *адаптивність*, що дозволяє національним системам пристосовуватися до постійного впливу загроз і швидких змін безпекового середовища, безперервно функціонувати під час криз та швидко відновлюватися після руйнівних наслідків явищ/дій будь-якої природи до бажаної рівноваги [14].

Виходячи із системного комплексного розуміння поняття «національна стійкість», слід зауважити, що воно включає у себе не лише воєнні і політичні аспекти, а й економічні, соціально-психологічні та ін. При цьому концептуальні підходи до стійкості національної економіки і формування стійкості у політичній або безпековій сферах дещо відмінні.

Так, якщо запровадження механізмів стійкості у сфері національної безпеки і оборони забезпечує розвиток відповідної системи, то стійкість національної економіки, за висновками низки науковців [15], є «вбудованим» елементом економічної безпеки, одним із її критеріїв. Це зумовлено більшою динамічністю економічних систем порівняно із політичними. Їм притаманні риси як стійкості, так і мінливості, що забезпечує їхнє періодичне відновлення й розвиток протягом економічних циклів. Якщо економічна система втрачає стійкість, вона може зруйнуватися.

Принципово важливе значення для розуміння стійкості національної економіки має її здатність ефективно функціонувати в умовах зовнішніх і внутрішніх впливів, а також завчасно і своєчасно на них реагувати, незалежно від фази її циклічного розвитку [15, с. 42]. Очевидно, що ключові риси стійкості (необхідність реагування на широкий спектр загроз, здатність ефективно функціонувати на різних етапах, адаптивність) є незмінними як щодо стійкості національної економіки, так і національної стійкості в цілому, адже перше є елементом другого. Без визначення цих принципово важливих характеристик, що стосуються стійкості національної економіки, може виникнути певна термінологічна плутанина внаслідок підміни цього поняття іншими, дещо схожими, але відмінними, як-от «економічна стабільність» (economic stability) або «сталий розвиток» (sustainable development).

Якщо розглядати національну стійкість як сукупність стійких національних систем і суб'єктів, то, оцінюючи їхню індивідуальну стійкість, не можна не враховувати зв'язки між ними. У сучасному світі економічні, політичні, соціальні та інші процеси мають неабиякий вплив одне на одного. Це дуже яскраво демонструє приклад сучасної гібридної війни, в якій суто воєнні методи відіграють другорядну роль, а в якості зброї агресор використовує деструктивні впливи на економіку, енергетику, інформаційну сферу, суспільство країни-жертви та інші невоєнні засоби.

Загрози, що постають перед країнами, можуть відрізнятися за характером і походженням. Системи забезпечення національної безпеки різних держав у цілому є подібними та орієнтовані на протидію широкому спектру загроз. Проте запровадження тих чи інших механізмів забезпечення національної стійкості та особливості формування відповідної моделі у певній країні залежать передусім від характеру ключових загроз національній безпеці, відтак можуть мати свою специфіку.

Потрібно враховувати, що запровадження механізмів стійкості має сенс, якщо загрози відповідають таким критеріям:

- ймовірність їх реалізації (настання певних подій/явищ) є високою (наприклад, країна розташована у сейсмічно активній зоні);
- наслідки їх реалізації можуть мати руйнівний характер (наприклад, масові жертви серед населення, руйнування, колапс економіки тощо);
- їх не можна запобігти або здолати повністю (наприклад, цунамі, землетруси, повені тощо);
- вони мають динамічний, тривалий характер (наприклад, гібридна агресія РФ для України).

Ураховуючи те, що впровадження механізмів національної стійкості потребує певного часу і нерідко фінансових ресурсів, то їх всі складно, а іноді й недоцільно запроваджувати одночасно. Отже, вибір моделі забезпечення національної стійкості та відповідних механізмів безпосередньо залежить від визначення ключових загроз національній безпеці.

Необхідність пом'якшення негативного впливу загрози, визначення шляхів мінімізації та подолання їхніх наслідків – усе це встановлює певні цільові орієнтири, на досягнення яких мають бути спрямовані механізми забезпечення стійкості. Для встановлення цільових орієнтирів потрібно визначити, зокрема, таке:

- наслідки від впливу загрози, які необхідно пом'якшити або мінімізувати;
- об'єкти, які можуть зазнати найбільш руйнівного впливу загрози;
- основні шляхи мінімізації і подолання наслідків дії загрози;

- процеси та/або цінності, які мають залишитися незмінними в умовах протидії загрози (наприклад, спосіб життя, визначений обсяг прав і свобод громадян, стан довкілля, безперервність процесу державного управління, бізнес-процесів тощо).

Остання позиція є найбільш складною та дискусійною. Наприклад, американське суспільство досягло згоди щодо необхідності певного обмеження прав і свобод громадян на користь посилення державної системи протидії тероризму. У той же час у Великій Британії механізми забезпечення національної стійкості сформовані таким чином, що це жодним чином не зменшує обсяг прав і свобод громадян і не змінює британський спосіб життя, що підтверджує Л. Франкар [11].

Проведення комплексного аналізу стану системи забезпечення національної безпеки дає змогу виявити «слабкі місця», які не дозволяють ефективно протидіяти виявленим загрозам у межах традиційної безпекової моделі.

Наступним кроком має бути розробка комплексу заходів, спрямованих на посилення ефективності протидії зазначеним загрозам, з урахуванням викладених вище особливостей. Сукупність таких заходів має на меті формування постійно діючих механізмів забезпечення національної стійкості, які дозволять пристосуватися до дії загроз. При цьому принципово важливими напрямками є такі:

- постійний аналіз безпекового середовища і, зокрема, стану визначених загроз;
- формування однакового для всіх суб'єктів розуміння характеру загрози, її можливих наслідків і порядку дій до, під час та після настання певних дій/явищ;
- підвищення рівня готовності всіх суб'єктів до реагування на загрозу;
- встановлення і підтримання стійких зв'язків між суб'єктами;
- підвищення ефективності та прискорення темпів подолання деструктивних наслідків дії загрози.

Сформовані відповідним чином механізми забезпечення національної стійкості дозволяють національним системам і окремим суб'єктам пристосовуватися до дії загроз, у т. ч. шляхом

забезпечення належних резервів, проведення цільових навчань і тренувань, утворення або вдосконалення відповідних організаційних структур, підвищення ефективності системи забезпечення національної безпеки тощо.

Ураховуючи викладене вище, алгоритм формування моделі забезпечення національної стійкості в узагальненому вигляді можна зобразити схематично так, як на *рисунку*.

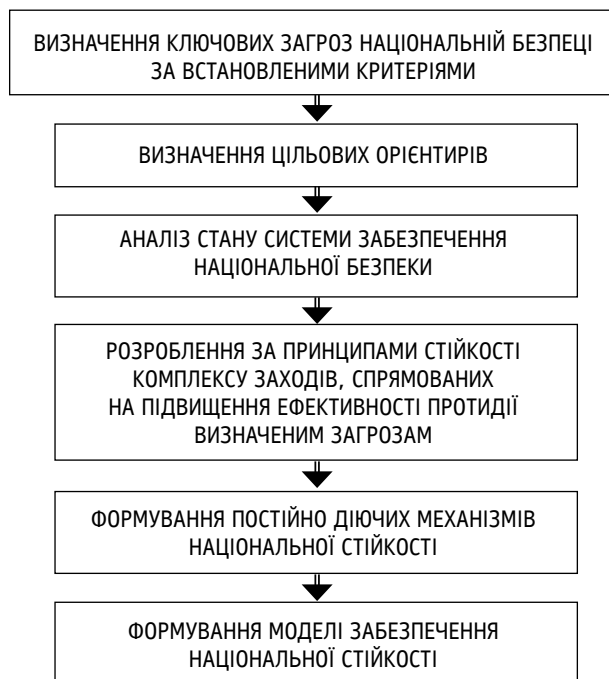

Рис. Алгоритм формування моделі забезпечення національної стійкості

Джерело: розроблено автором з урахуванням [16].

Розуміння концепту національної стійкості та вибір моделі її забезпечення мають знайти відображення у стратегічних і програмних документах держави. Варто зазначити, що розробка таких документів є важливим, але не єдиним елементом цього процесу. Чи не найбільше значення має реалізація на практиці визначених державою пріоритетів і механізмів забезпечення національної стійкості, що передбачає внесення уточнень у повсякденну діяльність органів державної та місцевої влади, налагодження стійких двосторонніх комунікацій між владою і громадянським суспільством, запровадження нових форматів міжвідомчої співпраці тощо.

Аналіз специфіки формування основних механізмів забезпечення національної стійкості в США, Великій Британії, Японії, Ізраїлі, Естонії дає змогу виявити низку спільних рис і відмін-

ностей на рівні концептуальних підходів до вибору відповідної моделі.

Передусім метою впровадження таких механізмів у кожній із країн була необхідність пристосування до дії певних загроз, які були визначені ключовими з огляду на їхню постійну присутність, динамічність і руйнівний потенціал для населення та території країни. Ключовими напрямками при цьому були визначені: забезпечення високого рівня готовності та ефективного реагування на загрозу з боку всіх суб'єктів; мінімізація наслідків її реалізації; прискорення темпів відновлення після кризових подій. Разом із тим, у процесі розбудови національної стійкості у цих країнах простежуються певні особливості, зумовлені як характером ключових для країн загроз, так і вибором пріоритетних механізмів і засобів, котрі давали бажаний ефект у досягненні визначених цільових орієнтирів з урахуванням національного менталітету, історичних, культурних, суспільно-політичних та інших відмінностей.

Основними загрозами, щодо яких починала розбудовуватися національна стійкість, були визначені такі: в Ізраїлі – тероризм; у США – тероризм і природні катастрофи (тайфуни, повені); у Японії – природні катастрофи (землетруси, повені, тайфуни, цунамі); у Великій Британії – природні катастрофи (повені) і тероризм; в Естонії – зовнішні впливи, спрямовані на дестабілізацію суспільства (з акцентом на інформаційну і кібернетичну сфери).

Слід зауважити, що всі перераховані країни відносять дестабілізацію економіки до найбільших загроз національній безпеці. При цьому основні стратегічні та програмні документи цих країн з питань розбудови національної стійкості передбачають заходи, спрямовані на посилення стійкості національної економіки та забезпечення безперервності бізнес-процесів навіть за кризових умов.

Зазначимо, що процес розбудови національної стійкості є досить динамічним. А отже, визначені країнами, які досліджувалися, на початку пріоритети щодо протидії тим чи іншим ключовим загрозам сформували певні особливості моделі забезпечення національної стійкості, але не стали згодом на заваді її розвитку і розширенню сфер розбудови стійкості.

Зазвичай основним об'єктом руйнівної дії і терористичної загрози, і природних катастроф є населення. Отже, значна частина механізмів

забезпечення національної стійкості спрямована на підвищення ефективності захисту населення від визначених загроз, а також підвищення рівня суспільної та індивідуальної стійкості до визначених загроз.

Також терористичні акти і природні катастрофи здатні зруйнувати об'єкти критичної інфраструктури, що, у свою чергу, може призвести до припинення надання державою критично важливих послуг населенню (постачання продовольства і питної води, медичне, транспортне, енергетичне забезпечення тощо). З огляду на це окремим напрямом формування механізмів національної стійкості у всіх зазначених країнах є утворення системи захисту критичної інфраструктури.

У США значна увага приділяється створенню різноманітних форматів міжвідомчої взаємодії з питань протидії тероризму, у межах яких відбувається постійний обмін інформацією між зацікавленими державними органами, поширюються найкращі практики протидії загрозам, розробляються рекомендації щодо порядку дій під час надзвичайних і кризових ситуацій, визначаються пріоритетні завдання у сфері посилення стійкості держави, суспільства, громад.

У Великій Британії активізовано співпрацю не лише на міжвідомчому державному рівні, але і у форматі місцевих форумів стійкості, до роботи яких залучаються також представники місцевих органів і громадськості. Слід зауважити, що у цій країні спостерігаються більш активні процеси перерозподілу (по суті децентралізації) повноважень і відповідальності у безпековій сфері, що сприяє посиленню стійкості різних суб'єктів одночасно – не лише держави, а й місцевих громад, організацій, родин, окремих громадян тощо.

Досвід Великої Британії цікавий ще тим, що запроваджені у країні механізми забезпечення національної стійкості часто мають універсальний характер, оскільки вони розраховані на протидію широкому спектру загроз (all-hazards approach).

У США, Ізраїлі та Великій Британії як надзвичайно важливий елемент у боротьбі з тероризмом розглядають активне залучення населення до надання допомоги правоохоронним органам у відповідній діяльності (інформування про підозрілу активність, проведення роз'яснювальної роботи, організація навчань та ін.).

Слід зауважити, що в Ізраїлі та США, зокрема, приділяють значну увагу психологічним аспектам у розбудові стійкості суспільства до терористичної загрози, що спрямовано на зниження рівня тривожності, а отже, і вразливості від прямих і непрямих наслідків терактів. В Естонії активно розвивають механізми суспільної стійкості до деструктивних інформаційних і комунікаційних впливів.

Усі зазначені країни у своїх програмних документах із розбудови національної стійкості роблять акцент на підвищенні рівня обізнаності населення щодо актуальних для країни загроз і механізмів протидії їм. Це сприяє формуванню належної безпекової культури населення, підвищує рівень самоорганізації суспільства і самозахисту громадян.

Так, у Великій Британії на рівні держави формується Національний реєстр ризиків, який розміщується у відкритому доступі й містить необхідну стисло та зрозумілу інформацію щодо характеру найбільш імовірних загроз, порядку дій населення та уповноважених державних органів у випадку настання надзвичайної або кризової ситуації, контактні телефони та інші важливі рекомендації.

Усі зазначені держави приділяють належну увагу встановленню стійких комунікацій із населенням, зокрема шляхом регулярного доведення через ЗМІ та ресурси Інтернету інформації щодо актуальних загроз, заходів, які вживаються уповноваженими державними органами щодо протидії їм; організації цільових навчань для різних груп населення; поширення знань щодо основних навичок самозахисту в умовах надзвичайних і кризових ситуацій та ін.

Особливості формування національної стійкості у зазначених країнах в узагальненому вигляді наведені в *таблиці*.

ВИСНОВКИ

Розуміння концепту стійкості та особливостей його запровадження у різних сферах національної безпеки має важливе значення для формування моделі національної стійкості, яка має стати відповіддю на швидкі й часом непередбачувані зміни безпекового середовища.

Досвід різних країн щодо розбудови національної стійкості дозволяє виявити низку спільних рис і відмінностей на рівні концептуальних під-

Таблиця. Особливості формування національної стійкості у різних країнах

Країна	Ознаки			
	Ключові загрози національній безпеці*	Основні механізми формування національної стійкості	Особливості формування національної стійкості	Основні концептуальні/ програмні документи
США	Тероризм, природні катастрофи	Забезпечення стійкості критичної інфраструктури і суспільної стійкості	Акцент на міжвідомчій взаємодії	Стратегія національної безпеки; Стратегія внутрішньої безпеки; Програма «Сильні міста, сильні громади»; Програма протидії кризам і формування стійкості до природних катастроф; Засади стійкості у плануванні економічного розвитку
Ізраїль	Тероризм	Забезпечення суспільної стійкості	Акцент на посиленні комунікацій з населенням	Перспективи стабільності 2030 для Ізраїлю
Японія	Природні катастрофи	Забезпечення стійкості критичної інфраструктури	Акцент на підвищенні рівня готовності національних систем до надзвичайних ситуацій	Основний план розбудови національної стійкості; плани дій щодо національної стійкості; Базовий акт щодо заходів на випадок природної катастрофи; Інструкція щодо розробки основного плану розбудови регіональне стійкості
Велика Британія	Катастрофи, тероризм, економічна нестабільність	Комплексний підхід	Створення універсальних механізмів протидії широкому спектру загроз, доцільна децентралізація у безпековій сфері	Стратегія національної безпеки; секторальні плани стійкості; Національні стратегічні засади стійкості громади; Засади стійкості суспільства; програми підготовки та планування на випадок надзвичайних ситуацій; План забезпечення стійкості інфраструктури до кліматичних змін
Естонія	Дестабілізація суспільства, зовнішні впливи	Забезпечення стійкості критичних для держави і населення послуг	Акцент на інформаційних, кібернетичних, психологічних аспектах стійкості	Концепція національної безпеки; Національна програма реформ

Примітка. * – виокремлено основні загрози, щодо яких здійснювалася розбудова національної стійкості.
Джерело: складено автором.

ходів до вибору відповідної моделі. Значною мірою на це впливають історичні, географічні, безпекові, політичні, культурні, соціально-економічні та інші особливості формування й розвитку держав.

На підставі поєднання результатів теоретичних досліджень та практичного досвіду низки держав можна визначити алгоритм дій, необхідних для вибору оптимальної для країни моделі за-

безпечення національної стійкості. В узагальненому вигляді він складається з таких кроків:

- визначення ключових загроз національній безпеці за встановленими критеріями;
- визначення цільових орієнтирів;
- виявлення «слабких місць» системи забезпечення національної безпеки;

- розроблення за принципами стійкості комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності протидії визначеним загрозам;
- формування постійно діючих механізмів національної стійкості.

Сформована відповідним чином модель забезпечення національної стійкості не може бути статичною. Зважаючи на те, що загрози національній безпеці в сучасному світі мають складний динамічний характер, процес забезпечення

національної стійкості також повинен періодично уточнюватися, а відповідна модель — поповнюватися новими механізмами.

Розвиток відповідної сфери знань і формування науково обґрунтованих рекомендацій для керівництва країни щодо розбудови національної стійкості має надзвичайно важливе значення для України. Це зумовлено передусім характером загроз національній безпеці нашої країни, які мають довготривалий, складний і руйнівний для багатьох сфер характер.

Список використаних джерел

1. Резнікова О. О. Концептуальні засади національної стійкості. *Держава і право. Політичні науки*. 2018. № 81. С. 135–146.
2. Резнікова О. О. Забезпечення національної безпеки і національної стійкості: спільні риси і відмінності. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2018. № 19. С. 170–175.
3. Cavelti, M. D., Kaufmann, M., & Kristensen, K. S. (2015). Resilience and (in)security: Practices, subjects, temporalities. *Security Dialogue*. Vol. 46 (1). Pp. 3–14.
4. Zebrowski, C. (2013). The nature of resilience. *Resilience*. No. 1:3. Pp. 159–173.
5. Bourbeau, P. (2013). Resiliencism: premises and promises in securitisation research. *Resilience*. No. 1:1. Pp. 3–17.
6. Fj der, C. (2014). The nation-state, national security and resilience in the age of globalisation. *Resilience*. No. 2:2. Pp. 114–129.
7. Evans, B., & Reid, J. (2015). Exhausted by resilience: response to the commentaries. *Resilience*. No. 3:2. Pp. 154–159.
8. Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. *Resilience*. No. 1:1. Pp. 38–52.
9. Rensel, D. J. (2015, July). Resilience – A Concept. *Defense ARJ*. Vol. 22. No. 3. Pp. 294–324.
10. Chandler, D. (2014). Beyond neoliberalism: resilience, the new art of governing complexity. *Resilience*. No. 2:1. Pp. 47–63.
11. Francart, Loup. What does resilience really mean? URL: <https://www.diploweb.com/What-does-resilience-really-mean.html> (дата звернення: 09.01.2019).
12. Canetti, D. Waismel-Manor, I., Cohen, N., & Rapaport, C. (2013). What Does National Resilience Mean in a Democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*, March 26. URL: <http://afs.sagepub.com/content/early/2013/03/11/0095327X12466828> (дата звернення: 14.01.2019).
13. Klein, R. J. T., Nicholls, R. J., & Thomalla, F. (2003). Resilience to natural hazards: How useful is this concept? *Environmental Hazards*. No. 3. Pp. 35–45.
14. Резнікова О. О. Особливості формування державної політики за принципами національної стійкості. *Вісник Львівського університету. Серія: «Філософсько-політологічні студії»*. 2018. № 18. С. 349–353.
15. Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика/НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. Київ, 2014. 288 с.
16. Building National Resilience. Creating a Strong and Flexible Country/National Resilience Promotion Office, Cabinet Secretariat, Japan. URL: http://www.cas.go.jp/seisaku/kokudo_kyoujinka/index_en.html (дата звернення: 10.01.2019).

References

1. Reznikova, O. O. (2018). Kontseptualni zasady natsionalnoi stiiikosti [Conceptual framework for national resilience]. *Derzhava i pravo. Politychni nauky – State and Law. Political sciences*, 81, 135–146 [in Ukrainian].
2. Reznikova, O. O. (2018). Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i natsionalnoi stiiikosti: spilni rysy i vidminnosti [Providing national security and national resilience: common features and differences]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University*, 19, 170–175 [in Ukrainian].
3. Cavelti, M. D., Kaufmann, M., & Kristensen, K. S. (2015). Resilience and (in)security: Practices, subjects, temporalities. *Security Dialogue*, vol. 46 (1), 3–14 [in English].

4. Zebrowski, C. (2013). The nature of resilience. *Resilience*, 1:3, 159–173 [in English].
5. Bourbeau, P. (2013). Resiliencism: premises and promises in securitisation research. *Resilience*, 1:1, 3–17 [in English].
6. Fj der, C. (2014). The nation-state, national security and resilience in the age of globalization. *Resilience*, 2:2, 114–129 [in English].
7. Evans, B. (2015). Exhausted by resilience: response to the commentaries (Brad Evans, Julian Reid). *Resilience*, 3:2, 154–159 [in English].
8. Joseph, J. (2013). Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach. *Resilience*, 1:1, 38–52 [in English].
9. Rensel, D. J. (2015). Resilience – A Concept. *Defense ARJ*, 22:3, 294–324 [in English].
10. Chandler, D. (2014). Beyond neoliberalism: resilience, the new art of governing complexity. *Resilience*, 2:1, 47–63 [in English].
11. Francart, L. What does resilience really mean? (n. d.). *www.diploweb.com*. Retrieved from <https://www.diploweb.com/What-does-resilience-really-mean.html> (viewed 09.01.2019) [in English].
12. Canetti, D. Waismel-Manor, I., Cohen, N., & Rapaport, C. (2013, March 26). What Does National Resilience Mean in a Democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*. *afs.sagepub.com*. Retrieved from <http://afs.sagepub.com/content/early/2013/03/11/0095327X12466828> (viewed 14.01.2019) [in English].
13. Klein, R. J. T., Nicholls, R. J., & Thomalla, F. (2003). Resilience to natural hazards: How useful is this concept? *Environmental Hazards*, 3, 35–45 [in English].
14. Reznikova, O. O. (2018). Osoblyvosti formuvannia derzhavnoi polityky za pryntsypany natsionalnoi stiikosti [Features of the state policy development based on the principles of national resilience]. *Visnyk Lvivskoho universytetu – Bulletin of Lviv University*, 18, 349–353 [in Ukrainian].
15. Boiko, A. V. (2014). Stiikist natsionalnoi ekonomiky: teoriia, metodolohiia, praktyka [Resilience of national economy: theory, methodology and practice]. Kyiv [in Ukrainian].
16. Building National Resilience. Creating a Strong and Flexible Country. *National Resilience Promotion Office, Cabinet Secretariat, Japan*. (n. d.). *www.cas.go.jp* Retrieved from https://www.cas.go.jp/jp/seisaku/kokudo_kyoujinka/en/e01_panf.pdf (viewed 10.01.2019) [in English].